

HOOFDSTUK 2 DE GODEN EN HET LOT VAN AENEAS

2. VENUS VRAAGT JUPITER OM STEUN VOOR AENEAS (I, 223-304)

a. Venus beklagt zich bij Jupiter om het lot van Aeneas (I, 223-237)

Et iam finis erat, cum Iuppiter aethere summo
despiciens mare velivolum terrasque iacentis
225 litoraue et latos populos, sic vertice caeli
constitit et Libyae defixit lumina regnis.
Atque illum talis iactantem pectore curas
tristior et lacrimis oculos suffusa nitentis
adloquitur Venus: 'O qui res hominumque deumque
230 aeternis regis imperiis et fulmine terres,
quid meus Aeneas in te committere tantum,
quid Troes potuere, quibus, tot funera passis,
cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
235 hinc fore ductores, revocato a sanguine Teucrici,
qui mare, qui terras omnis ditione tenerent,
pollicitus – Quae te, genitor, sententia vertit?'

b. 'Jupiter laat Aeneas in de steek' (I, 238-253)

'Hoc equidem occasum Troiae tristisque ruinas

solabar fatis contraria fata rependens;

240 nunc eadem fortuna viros tot casibus actos

insequitur. Quem das finem, rex magne, laborum?

Antenor potuit mediis elapsus Achivis

Illyricos penetrare sinus atque intima tutus

regna Liburnorum et fontem superare Timavi,

245 unde per ora novem vasto cum murmure montis

it mare proruptum et pelago premit arva sonanti.

Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit

Teucrorum et genti nomen dedit armaque fixit

Troia, nunc placida compostus pace quiescit:

250 nos, tua progenies, caeli quibus adnuis arcem,

navibus (infandum!) amissis unius ob iram

prodimur atque Italis longe disiungimur oris.

Hic pietatis honos? Sic nos in scepra reponis?'

c. De belofte van Jupiter (I, 254-266)

Olli subridens hominum sator atque deorum
255 vultu, quo caelum tempestatesque serenat,
oscula libavit natae, dehinc talia fatur:
‘Parce metu, Cytherea, manent immota tuorum
fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini
moenia sublimemque feres ad sidera caeli
260 magnanimum Aenean; neque me sententia vertit.
Hic tibi (fabor enim, quando haec te cura remordet,
longius, et volvens fatorum arcana movebo)
bellum ingens geret Italia populosque ferocis
contundet moresque viris et moenia ponet,
265 tertia dum Latio regnantem viderit aetas,
ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.’

d. Het nageslacht van Aeneas zal machtig worden (I, 267-282)

‘At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
additur (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno),
triginta magnos volvendis mensibus orbis
270 imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
transferet, et Longam multa vi munit Albam.
Hic iam ter centum totos regnabitur annos
gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
275 Inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
moenia Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum nec tempora pono:
imperium sine fine dedi. Quin aspera Iuno,
280 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
consilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos, rerum dominos gentemque togatam.’

e. Jupiter kondigt de komst van Augustus aan (I, 283-296)

‘Sic placitum. Veniet lustris labentibus aetas

cum domus Assaraci Pthiam clarasque Mycenae

285 servitio premet ac victis dominabitur Argis.

Nascetur pulchra Troianus origine Caesar,

imperium Oceano, famam qui terminet astris,

Iulius, a magno demissum nomen Iulo.

Hunc tu olim caelo spoliis Orientis onustum

290 accipies secure; vocabitur hic quoque votis.

Aspera tum positae mitescent saecula bellis:

cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus

iura dabunt; dirae ferro et compagibus artis

claudentur Belli portae; Furor impius intus

295 saeva sedens super arma et centum vinctus aënis

post tergum nodis fremet horridus ore cruento.’

f. Mercurius gaat naar Carthago (I, 297-304)

Haec ait et Maia genitum demittit ab alto,
ut terrae utque novae pateant Karthaginis arces
hospitio Teucris, ne fati nescia Dido

300 finibus arceret. Volat ille per aëra magnum

remigio alarum ac Libyae citus astitit oris.

Et iam iussa facit, ponuntque ferocia Poeni

corda volente deo; in primis regina quietum

accipit in Teucros animum mentemque benignam.

HOOFDSTUK 3 AENEAS ONTMOET ZIJN MOEDER

a. Aeneas en Achetes gaan op onderzoek en ontmoeten een jonge jageres (I, 305-320)

305 At pius Aeneas, per noctem plurima volvens,
ut primum lux alma data est, exire locosque
explorare novos, quas vento accesserit oras,
qui teneant (nam inculta videt), hominesne feraene,
quaerere constituit, sociisque exacta referre.

310 Classem in convexo nemorum sub rupe cavata
arboribus clausam circum atque horrentibus umbris
occultit; ipse uno graditur comitatus Achate,
bina manu lato crispans hastilia ferro.

Cui mater media sese tulit obvia silva,

315 virginis os habitumque gerens, et virginis arma
Spartanae, vel qualis equos Threissa fatigat
Harpalyce, volucremque fuga praevertitur Hebrum.

Namque umeris de more habilem suspenderat arcum
venatrix, dederatque comam diffundere ventis,

320 nuda genu, nodoque sinus collecta fluentis.

b. Aeneas vraagt de jageres om hulp (I, 321-334)

Ac prior, 'Heus', inquit, 'iuvenes, monstrate, mearum
vidistis si quam hic errantem forte sororum,
succinctam pharetra et maculosae tegmine lyncis,
aut spumantis apri cursum clamore prementem.'

325 Sic Venus et Veneris contra sic filius orsus:

'Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
o quam te memorem, virgo? Namque haud tibi vultus
mortalis, nec vox hominem sonat; o, dea certe
(an Phoebi soror? an Nympharum sanguinis una?),

330 sis felix, nostrumque leves, quaecumque, laborem,

et, quo sub caelo tandem, quibus orbis in oris
iactemur, doceas: ignari hominumque locorumque
erramus, vento huc vastis et fluctibus acti.

Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.'

c. Dido's broer Pygmalion heeft haar echtgenoot Sychaeus vermoord (I, 335-352)

335 Tum Venus: 'Haud equidem tali me dignor honore;
virginibus Tyriis mos est gestare pharetram
purpureoque alte suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios et Agenoris urbem;
sed fines Libyci, genus intractabile bello.

340 Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
germanum fugiens. Longa est iniuria, longae
ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniunx Sychaeus erat, ditissimus auri
Phoenicum, et magno miserae dilectus amore,

345 cui pater intactam dederat, primisque iugarat
ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnis.
Quos inter medius venit furor. Ille Sychaeum
impius ante aras, atque auri caecus amore,

350 clam ferro incautum superat, securus amorum
germanae; factumque diu celavit, et aegram,
multa malus simulans, vana spe lusit amantem.

d. Dido c.s vlucht met een grote schat naar Libië (I, 353-368)

Ipsa sed in somnis inhumati venit imago

coniugis, ora modis attollens pallida miris;

355 crudelis aras traiectaque pectora ferro

nudavit, caecumque domus scelus omne rexit.

Tum celerare fugam patriaque excedere suadet,

auxiliumque viae veteres tellure recludit

thesauros, ignotum argenti pondus et auri.

360 His commota fugam Dido sociosque parabat.

Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni

aut metus acer erat; navis, quae forte paratae,

corripiunt, onerantque auro. Portantur avari

Pygmalionis opes pelago; dux femina facti.

365 Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes

moenia surgentemque novae Karthaginis arcem,

mercaticque solum, facti de nomine Byrsam,

taurino quantum possent circumdare tergo.

e. Aeneas maakt zich bekend (I, 369-386)

Sed vos qui tandem? Quibus aut venistis ab oris?

370 Quo ve tenetis iter? ‘ Quaerenti talibus ille

suspirans, imoque trahens a pectore vocem:

‘O dea, si prima repetens ab origine pergam,

et vacet annalis nostrorum audire laborum,

ante diem clauso componet Vesper Olympo.

375 Nos Troia antiqua, si vestras forte per auris

Troiae nomen iit, diversa per aequora vectos

forte sua Libycis tempestas appulit oris.

Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste penatis

classe veho mecum, fama super aethera notus;

380 Italiam quaero patriam, et genus ab Iove summo.

Bis denis Phrygium conscendi navibus aequor,

matre dea monstrante viam, data fata secutus;

vix septem convulsae undis Euroque supersunt.

Iipse ignotus, egens, Libyae deserta peragro,

385 Europa atque Asia pulsus.’ Nec plura querentem

passa Venus medio sic interfata dolore est:

f. Venus zegt Aeneas dat zijn vloot veilig is (I, 387-401)

‘Quisquis es, haud, credo, invisus caelestibus auras
vitalis carpis, Tyriam qui adveneris urbem;
perge modo, atque hinc te reginae ad limina perfer.

390 Namque tibi reduces socios classemque relatam

nuntio, et in tutum versis Aquilonibus actam,

ni frustra augurium vani docuere parentes.

Aspice bis senos laetantis agmine cycnos,

aetheria quos lapsa plaga Iovis ales aperto

395 turbabat caelo; nunc terras ordine longo

aut capere aut captas iam despectare videntur:

ut reduces illi ludunt stridentibus alis,

et coetu cinxere polum, cantusque dedere,

haud aliter puppesque tuae pubesque tuorum

400 aut portum tenet aut pleno subit ostia velo.

Perge modo et, qua te ducit via, dirige gressum.’

g. Aeneas herkent zijn moeder en is boos (I, 402-417)

Dixit, et avertens rosea cervice refulsit,
ambrosiaequae comae divinum vertice odorem
spiravere; pedes vestis defluxit ad imos,
405 et vera incessu patuit dea. Ille ubi matrem
agnovit, tali fugientem est voce secutus:
‘Quid natum totiens, crudelis tu quoque, falsis
ludis imaginibus? Cur dextrae iungere dextram
non datur, ac veras audire et reddere voces?’
410 Talibus incusat, gressumque ad moenia tendit.
At Venus obscuro gradientis aëre saepsit,
et multo nebulae circum dea fudit amictu,
cernere ne quis eos neu quis contingere posset,
molirive moram, aut veniendi poscere causas.
415 Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
laeta suas, ubi templum illi, centumque Sabaeo
ture calent arae, sertisque recentibus halant.

h. Aeneas ziet de Carthagers bezig met de bouw van hun stad (I, 418-429)

Corripuere viam interea, qua semita monstrat,
iamque ascendebant collem, qui plurimus urbi
420 imminet, adversasque aspectat desuper arces.
Miratur molem Aeneas, magalia quondam,
miratur portas strepitumque et strata viarum.
Instant ardentis Tyrii: pars ducere muros,
molirique arcem et manibus subvolvere saxa,
425 pars optare locum tecto et concludere sulco;
iura magistratusque legunt sanctumque senatum.
Hic portus alii effodiunt; hic alta theatri
fundamenta locant alii, immanisque columnas
rupibus excidunt, scaenis decora alta futuris:

i. Aeneas bewondert de bedrijvigheid (I, 430-440)

430 Qualis apes aestate nova per florea rura
exercet sub sole labor, cum gentis adultos
educunt fetus, aut cum liquentia mella
stipant et dulci distendunt nectare cellas,
aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto

435 ignavum fucos pecus a praesepibus arcent;
fervet opus, redolentque thymo fraglantia mella.
‘O fortunati, quorum iam moenia surgunt!’
Aeneas ait, et fastigia suspicit urbis.
Infert se saeptus nebula (mirabile dictu)

440 per medios, miscetque viris, neque cernitur ulli.

HOOFDSTUK 6 AENEAS EN DIDO

1. DIDO IS VERLIEFD (IV, 1-89)

a. Dido wordt verteerd door een heimelijk vuur (IV, 1-8)

1 At regina gravi iamdudum saucia cura

 vulnus alit venis et caeco carpitur igni.

 Multa viri virtus animo multusque recursat

 gentis honos; haerent infixi pectore vultus

5 verbaque, nec placidam membris dat cura quietem.

 Postera Phoebea lustrabat lampade terras

 umentemque Aurora polo dimoverat umbram,

 cum sic unanimam adloquitur male sana sororem:

b. Dido bekent tegenover Anna dat ze verliefd is (IV, 9-30)

 ‘Anna soror, quae me suspensam insomnia terrent!

10 Quis novus hic nostris successit sedibus hospes,

 quem sese ore ferens, quam forti pectore et armis!

 Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.

 Degeneres animos timor arguit. Heu, quibus ille

iactatus fatis! Quae bella exhausta canebat!

- 15 Si mihi non animo fixum immotumque sederet,
ne cui me vinclo vellem sociare iugali,
postquam primus amor deceptam morte fefellit;
si non pertaesum thalami taedaeque fuisset,
huic uni forsán potui succumbere culpae.
- 20 Anna (fatebor enim) miseri post fata Sychaei
coniugis et sparsos fraterna caede penatis
solus hic inflexit sensus animumque labantem
impulit. Agnosco veteris vestigia flammae.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
- 25 vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
pallentis umbras Erebo noctemque profundam,
ante, pudor, quam te violo aut tua iura resolvo.
Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
abstulit; ille habeat secum servetque sepulcro.'
- 30 Sic effata sinum lacrimis implevit obortis.

c. Anna raadt Dido aan toe te geven aan haar gevoelens (IV, 31-44)

Anna refert: 'O luce magis dilecta sorori,

solane perpetua maerens carpere iuventa

nec dulcis natos Veneris nec praemia noris?

Id cinerem aut manis credis curare sepultos?

35 Esto: aegram nulli quondam flexere mariti,

non Libyae, non ante Tyro; despectus Iarbas

ductoresque alii, quos Africa terra triumphis

dives alit: placitone etiam pugnabis amori?

Nec venit in mentem, quorum consederis arvis?

40 Hinc Gaetulae urbes, genus insuperabile bello,

et Numidae infreni cingunt et inhospita Syrtis;

hinc deserta siti regio lateque furentes

Barcaei. Quid bella Tyro surgentia dicam

germanique minas?'

d. 'Een verbintenis met Aeneas is erg gunstig' (IV, 45-53)

- 45 'Dis equidem auspibus reor et Iunone secunda
hunc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu urbem, soror, hanc cernes, quae surgere regna
coniugio tali! Teucrum comitantibus armis,
Punica se quantis attollet gloria rebus!
- 50 Tu modo posce deos veniam, sacrisque litatis
indulge hospitio causasque innecte morandi,
dum pelago desaevit hiems et aquosus Orion,
quassataeque rates, dum non tractabile caelum.'

e. Dido laat zich overhalen (IV, 54-73)

His dictis impenso animum flammavit amore
55 spemque dedit dubiae menti solvitque pudorem.
Principio delubra adeunt pacemque per aras
exquirunt; mactant lectas de more bidentis
legiferae Cereri Phoeboque patrique Lyaeo,
Iunoni ante omnis, cui vincla iugalia curae.
60 Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido
candentis vaccae media inter cornua fundit,
aut ante ora deum pinguis spatiat ad aras,
instauratque diem donis, pecudumque reclusis
pectoribus inhians spirantia consulit exta.
65 Heu, vatum ignarae mentes! Quid vota furentem,
quid delubra iuvant? Est mollis flamma medullas
interea et tacitum vivit sub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido totaque vagatur
urbe furens, qualis coniecta cerva sagitta,

70 quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
pastor agens telis liquitque volatile ferrum
nescius: illa fuga silvas saltusque peragrat
Dictaeos; haeret lateri letalis harundo.

f. Dido heeft uitsluitend oog voor Aeneas (IV, 74-89)

Nunc media Aenean secum per moenia ducit

75 Sidoniasque ostentat opes urbemque paratam,
incipit effari mediaque in voce resistit;
nunc eadem, labente die, convivia quaerit,
Iliacosque iterum demens audire labores
exposcit pendetque iterum narrantis ab ore.

80 Post ubi digressi, lumenque obscura vicissim
luna premit suadentque cadentia sidera somnos,
sola domo maeret vacua stratisque relictis
incubat. Illum absens absentem auditque videtque,
aut gremio Ascanium genitoris imagine capta,

85 detinet, infandum si fallere possit amorem.

Non coeptae adsurgunt turre, non arma iuventus
exercet portusve aut propugnacula bello
tuta parant: pendent opera interrupta minaeque
murorum ingentes aequataque machina caelo.

3. DE DOOD VAN DIDO (IV, 584-705)

a. Dido ziet onverwachts Aeneas met zijn vloot vertrekken (IV, 584-606)

Et iam prima novo spargebat lumine terras
585 Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Regina e speculis ut primam albescere lucem
vidit et aequatis classem procedere velis,
litoraue et vacuos sensit sine remige portus,
terque quaterque manu pectus percussa decorum
590 flaventisque abscissa comas 'Pro Iuppiter! Ibit
hic,' ait 'et nostris inluserit advena regnis?
Non arma expedient totaque ex urbe sequentur,
diripientque rates alii navalibus? Ite,
ferte citi flammis, date tela, impellite remos!

595 Quid loquor? Aut ubi sum? Quae mentem insania mutat?

Infelix Dido, nunc te facta impia tangunt?

Tum decuit, cum sceptras dabas. En dextra fidesque,

quem secum patrios aiunt portare penatis,

quem subiisse umeris confectum aetate parentem!

600 Non potui abreptum divellere corpus et undis

spargere? Non socios, non ipsum absumere ferro

Ascanium patriisque epulandum ponere mensis?

Verum anceps pugnae fuerat fortuna. Fuisset:

quem metui moritura? Faces in castra tulissem

605 implessemque foros flammis natumque patremque

cum genere exstinxem, memet super ipsa dedissem.

b. Dido vervloekt Aeneas en zijn nageslacht (IV, 607-629)

Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,
tuque harum interpret curarum et conscia Iuno,
nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes
610 et Dirae ultrices et di morientis Elissae,
accipite haec, meritumque malis advertite numen
et nostras audite preces. Si tangere portus
infandum caput ac terris adnare necesse est,
et sic fata Iovis poscunt, hic terminus haeret,
615 at bello audacis populi vexatus et armis,
finibus extorris, complexu avulsus Iuli
auxilium imploret videatque indigna suorum
funera; nec, cum se sub leges pacis iniquae
tradiderit, regno aut optata luce fruatur,
620 sed cadat ante diem mediaque inhumatus harena.
Haec precor, hanc vocem extremam cum sanguine fundo.
Tum vos, o Tyrii, stirpem et genus omne futurum

exercete odiis, cinerique haec mittite nostro

munera. Nullus amor populis nec foedera sunt.

625 Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor

qui face Dardanos ferroque sequare colonos,

nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires.

Litora litoribus contraria, fluctibus undas

imprecor, arma armis: pugnent ipsique nepotesque.'

c. Dido wil sterven (IV, 630-647)

630 Haec ait, et partis animum versabat in omnis,
invisam quaerens quam primum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem adfata Sychaei,
namque suam patria antiqua cinis ater habebat:
'Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem:
635 dic corpus properet fluviali spargere lympha,
et pecudes secum et monstrata piacula ducat.
Sic veniat, tuque ipsa pia tege tempora vitta.
Sacra Iovi Stygio, quae rite incepta paravi,
perficere est animus finemque imponere curis
640 Dardaniique rogum capitis permittere flammae.'
Sic ait. Illa gradum studio celebrabat anili.
At trepida et coeptis immanibus efferat Dido
sanguineam volvens aciem, maculisque trementes
interfusa genas et pallida morte futura,
645 interiora domus inrumpit limina et altos

conscendit furibunda rogos ensemque recludit

Dardanium, non hos quaesitum munus in usus.

d. Dido neemt afscheid (IV, 648-662)

Hic, postquam Iliacas vestis notumque cubile

conspexit, paulum lacrimis et mente morata

650 incubuitque toro dixitque novissima verba:

‘Dulces exuviae, dum fata deusque sinebat,

accipite hanc animam meque his exsolvite curis.

Vixi et, quem dederat cursum Fortuna, peregi,

et nunc magna mei sub terras ibit imago.

655 Urbem praeclaram statui, mea moenia vidi,

ulta virum poenas inimico a fratre recepi,

felix, heu nimium felix, si litora tantum

numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae.’

Dixit, et os impressa toro ‘Moriemur inultae,

660 sed moriamur,’ ait. ‘Sic, sic iuvat ire sub umbras.

Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto

Dardanus, et nostrae secum ferat omina mortis.’

e. Dido stort zich in het zwaard (IV, 663-671)

Dixerat, atque illam media inter talia ferro

conlapsam aspiciunt comites, ensemque cruore

665 spumantem sparsasque manus. It clamor ad alta

atria: concussam bacchatur Fama per urbem.

Lamentis gemituque et femineo ululatu

tecta fremunt, resonat magnis plangoribus aether,

non aliter quam si immissis ruat hostibus omnis

670 Karthago aut antiqua Tyros, flammaeque furentes

culmina perque hominum volvuntur perque deorum.

f. Anna vindt haar zuster (IV, 672-687)

Audiit exanimis trepidoque exterrita cursu

unguibus ora soror foedans et pectora pugnis

per medios ruit, ac morientem nomine clamat:

675 'Hoc illud, germana, fuit? Me fraude petebas?

Hoc rogius iste mihi, hoc ignes araeque parabant?

Quid primum deserta querar? Comitemne sororem

sprevisti moriens? Eadem me ad fata vocasses,

idem ambas ferro dolor atque eadem hora tulisset.

680 His etiam struxi manibus patriosque vocavi

voce deos, sic te ut posita, crudelis, abessem?

Exstincti te meque, soror, populumque patresque

Sidonios urbemque tuam. Date, vulnera lymphis

abluam et, extremus si quis super halitus errat,

685 ore legam.' Sic fata gradus evaserat altos,

semianimemque sinu germanam amplexa fovebat

cum gemitu atque atros siccabat veste cruores.

g. Dido sterft (IV, 688-705)

Illa gravis oculos conata attollere rursus

deficit; infixum stridit sub pectore vulnus.

690 Ter sese attollens cubitoque adnixa levavit,

ter revoluta toro est oculisque errantibus alto

quaesivit caelo lucem ingemuitque reperta.

Tum Iuno omnipotens longum miserata dolorem

difficilisque obitus Irim demisit Olympo

695 quae luctantem animam nexosque resolveret artus.

Nam quia nec fato merita nec morte peribat,

sed misera ante diem subitoque accensa furore,

nondum illi flavum Proserpina vertice crinem

abstulerat Stygioque caput damnaverat Orco.

700 Ergo Iris croceis per caelum roscida pennis

mille trahens varios adverso sole colores

devolat et supra caput astitit. 'Hunc ego Diti

sacrum iussa fero teque isto corpore solvo':

sic ait et dextra crinem secat, omnis et una

705 dilapsus calor atque in ventos vita recessit.

HOOFDSTUK 9 AENEAS EN EUANDER

2. AENEAS WORDT DOOR EUANDER RONDGELEID (VIII, 306-369)

a. Euander begint zijn rondleiding (VIII, 306-318)

Exim se cuncti divinis rebus ad urbem
perfectis referunt. Ibat rex obsitus aevo,
et comitem Aenean iuxta natumque tenebat
ingrediens, varioque viam sermone levabat.

310 Miratur facilisque oculos fert omnia circum

Aeneas, capiturque locis et singula laetus
exquiritque auditque virum monimenta priorum.

Tum rex Euandrus Romanae conditor arcis:

‘Haec nemora indigenae Fauni Nymphaeque tenebant

315 gensque virum truncis et duro robore nata,

quis neque mos neque cultus erat, nec iungere tauros

aut componere opes norant aut parcere parto,

sed rami atque asper victu venatus alebat.’

b. De eerdere bewoners (VIII, 319-336)

‘Primus ab aetherio venit Saturnus Olympo
320 arma Iovis fugiens et regnis exsul ademptis.
Is genus indocile ac dispersum montibus altis
composuit legesque dedit, Latiumque vocari
maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
Aurea quae perhibent, illo sub rege fuere
325 saecula: sic placida populos in pace regebat,
deterior donec paulatim ac decolor aetas
et belli rabies et amor successit habendi.
Tum manus Ausonia et gentes venere Sicanae,
saepius et nomen posuit Saturnia tellus;
330 tum reges asperque immani corpore Thybris,
a quo post Itali fluvium cognomine Thybrim
diximus; amisit verum vetus Albula nomen.
Me pulsum patria pelagique extrema sequentem
Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum

335 his posuere locis, matrisque egere tremenda

Carmentis nymphae monita et deus auctor Apollo.’

c. Euander toont beroemde plaatsen (VIII, 337-346)

Vix ea dicta, dehinc progressus monstrat et aram

et Carmentalem Romani nomine portam

quam memorant, nymphae priscum Carmentis honorem,

340 vatis fatidicae, cecinit quae prima futuros

Aeneadas magnos et nobile Pallanteum.

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum

rettulit, et gelida monstrat sub rupe Lupercal

Parrhasio dictum Panos de more Lycaei.

345 Nec non et sacri monstrat nemus Argileti

testaturque locum et letum docet hospitis Argi.

d. Aeneas ziet het Capitool (VIII, 347-358)

Hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit

aurea nunc, olim silvestribus horrida dumis.

Iam tum religio pavidos terrebat agrestis

350 dira loci, iam tum silvam saxumque tremebant.

‘Hoc nemus, hunc’ inquit ‘frondoso vertice collem

(quis deus incertum est) habitat deus; Arcades ipsum

credunt se vidisse Iovem, cum saepe nigrantem

aegida concuteret dextra nimbosque cieret.

355 Haec duo praeterea disiectis oppida muris,

reliquias veterumque vides monimenta virorum.

Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem;

Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.’

e. Ontvangst in Euanders 'paleis' (VIII, 359-369)

Talibus inter se dictis ad tecta subibant

360 pauperis Euandri, passimque armenta videbant

Romanoque foro et lautis mugire Carinis.

Ut ventum ad sedes, 'Haec' inquit 'limina victor

Alcides subiit, haec illum regia cepit.

Aude, hospes, contemnere opes et te quoque dignum

365 finge deo, rebusque veni non asper egenis.'

Dixit, et angusti subter fastigia tecti

ingentem Aenean duxit stratisque locavit

effultum foliis et pelle Libystidis ursae:

nox ruit et fuscis tellurem amplectitur alis.

HOOFDSTUK 10 HET NIEUWE SCHILD VOOR AENEAS

1. AENEAS BEKIJKT HET NIEUWE SCHILD (VIII, 608-731)

a. Venus geeft de nieuwe wapens aan Aeneas (VIII, 608-625)

At Venus aetherios inter dea candida nimbos
dona ferens aderat; natumque in valle reducta
610 ut procul egelido secretum flumine vidit,
talibus adfata est dictis seque obtulit ultro:
'En perfecta mei promissa coniugis arte
munera. Ne mox aut Laurentis, nate, superbos
aut acrem dubites in proelia poscere Turnum.'
615 Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit,
arma sub adversa posuit radiantia quercu.
Ille deae donis et tanto laetus honore
expleri nequit atque oculos per singula volvit,
miraturque interque manus et bracchia versat
620 terribilem cristis galeam flammisque vomentem,
fatiferumque ense, loricam ex aere rigentem,

sanguineam, ingentem, qualis cum caerula nubes

solis inardescit radiis longeque refulget;

tum levis ocreas electro auroque recocto,

625 hastamque et clipei non enarrabile textum.

b. De vroegste geschiedenis van Rome (VIII, 626-641)

Illic res Italas Romanorumque triumphos
haud vatum ignarus venturique inscius aevi
fecerat ignipotens, illic genus omne futurae
stirpis ab Ascanio pugnataque in ordine bella.

630 Fecerat et viridi fetam Mavortis in antro
procubuisse lupam, geminos huic ubera circum
ludere pendentis pueros et lambere matrem
impavidos, illam tereti cervice reflexa
mulcere alternos et corpora fingere lingua.

635 Nec procul hinc Romam et raptas sine more Sabinas
consessu caveae, magnis Circensibus actis,
addiderat, subitoque novum consurgere bellum
Romulidis Tatioque seni Curibusque severis.

Post idem inter se posito certamine reges

640 armati Iovis ante aram paterasque tenentes
stabant et caesa iungebant foedera porca.

c. Het vervolg van de koningstijd (VIII, 642-651)

Haud procul inde citae Mettum in diversa quadrigae

distulerant (at tu dictis, Albane, maneres!),

raptabatque viri mendacis viscera Tullus

645 per silvam, et sparsi rorabant sanguine vepres.

Nec non Tarquinius eiectum Porsenna iubebat

accipere ingentique urbem obsidione premebat;

Aeneadae in ferrum pro libertate ruebant.

Illum indignanti similem similemque minanti

650 aspiceres, pontem auderet quia vellere Cocles

et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis.

d. Rome in gevaar (VIII, 652-662)

In summo custos Tarpeiae Manlius arcis
stabat pro templo et Capitolia celsa tenebat,
Romuleoque recens horrebat regia culmo.

655 Atque hic auratis volitans argenteus anser
porticibus Gallos in limine adesse canebat;
Galli per dumos aderant arcemque tenebant
defensi tenebris et dono noctis opacae.
Aurea caesaries ollis atque aurea vestis,
660 virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
auro innectuntur, duo quisque Alpina coruscant
gaesa manu, scutis protecti corpora longis.

e. Priesters en vermaarde doden (VIII, 663-670)

Hic exsultantis Salios nudosque Lupercos

lanigerosque apices et lapsa ancilia caelo

665 extuderat, castae ducebant sacra per urbem

pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit

Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis,

et scelerum poenas, et te, Catilina, minaci

pendentem scopulo Furiarumque ora trementem,

670 secretosque pios, his dantem iura Catonem.

f. De deelnemers aan de slag bij Actium (VIII, 671-688)

Haec inter tumidi late maris ibat imago
aurea, sed fluctu spumabant caerulea cano,
et circum argento clari delphines in orbem
aequora verrebant caudis aestumque secabant.

- 675 In medio classis aeratas, Actia bella,
cernere erat, totumque instructo Marte videres
fervere Leucaten auroque effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in proelia Caesar
cum patribus populoque, penatibus et magnis dis,
680 stans celsa in puppi, geminas cui tempora flammas
laeta vomunt patriumque aperitur vertice sidus.
Parte alia ventis et dis Agrippa secundis
arduus agmen agens, cui, belli insigne superbum,
tempora navali fulgent rostrata corona.
685 Hinc ope barbarica variisque Antonius armis,
victor ab Aurorae populis et litore rubro,

Aegyptum virisque Orientis et ultima secum

Bactra vehit, sequiturque (nefas) Aegyptia coniunx.

g. Beschrijving van de zeeslag; goden vechten mee (VIII, 689-703)

Una omnes ruere ac totum spumare reductis

690 convulsum remis rostrisque tridentibus aequor.

Alta petunt; pelago credas innare revulsas

Cycladas aut montis concurrere montibus altos,

tanta mole viri turritis puppibus instant.

Stuppea flamma manu telisque volatile ferrum

695 spargitur, arva nova Neptunia caede rubescunt.

Regina in mediis patrio vocat agmina sistro,

necdum etiam geminos a tergo respicit anguis.

Omnigenumque deum monstra et latrator Anubis

contra Neptunum et Venerem contraque Minervam

700 tela tenent. Saevit medio in certamine Mavors

caelatus ferro, tristesque ex aethere Dirae,

et scissa gaudens vadit Discordia palla,

quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.

h. De vlucht (VIII, 704-713)

Actius haec cernens arcum intendebat Apollo

705 desuper; omnis eo terrore Aegyptus et Indi,

omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabaei.

Ipsa videbatur ventis regina vocatis

vela dare et laxos iam iamque immittere funis.

Illam inter caedes pallentem morte futura

710 fecerat ignipotens undis et Iapyge ferri,

contra autem magno maerentem corpore Nilum

pandentemque sinus et tota veste vocantem

caeruleum in gremium latebrosaue flumina victos.

i. De overwinnaar (VIII, 714-728)

At Caesar, triplici invectus Romana triumpho

715 moenia, dis Italis votum immortale sacrat,

maxima ter centum totam delubra per urbem.

Laetitia ludisque viae plausuque fremebant;

omnibus in templis matrum chorus, omnibus arae;

ante aras terram caesi stravere iuvenci.

720 Ipse sedens niveo candentis limine Phoebi

dona recognoscit populorum aptatque superbis

postibus; incedunt victae longo ordine gentes,

quam variae linguis, habitu tam vestis et armis.

Hic Nomadum genus et discinctos Mulciber Afros,

725 hic Lelegas Carasque sagittiferosque Gelonos

finxerat; Euphrates ibat iam mollior undis,

extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis,

indomitique Dahae, et pontem indignatus Araxes.

j. Aeneas neemt het schild in ontvangst (VIII, 729-731)

Talia per clipeum Volcani, dona parentis,

730 miratur rerumque ignarus imagine gaudet

attollens umero famamque et fata nepotum.